

URSZULA KOPEĆ

Uniwersytet Rzeszowski

Dlaczego i jak integrować słowo z dźwiękiem?
Agata Kucharska-Babula, *Literatura i muzyka na lekcjach języka polskiego w klasach 4–6 szkoły podstawowej*

Na pytanie postawione w tytule niniejszej recenzji (oraz na wiele innych) przekonująco i ze znanstwem odpowiada Agata Kucharska-Babula w książce *Literatura i muzyka na lekcjach języka polskiego w klasach 4–6 szkoły podstawowej*¹. Autorka już na wstępie zaznacza, że nauczanie integrujące pozwala na holistyczne widzenie świata, a także sprzyja rozwojowi uczniów oraz przygotowuje ich do życia w ciągle zmieniającym się świecie. Natomiast zespalanie treści literackich i muzycznych uczy młodych ludzi wrażliwości estetycznej oraz właściwego posługiwania się w wypowiedzi środkami prozodycznymi – intonacją, akcentowaniem, modulowaniem.

Agata Kucharska-Babula ma świadomość, że integrowanie literatury z muzyką jest pewnym wyzwaniem dla polonisty, także dla takiego, który uczy w szkole muzycznej. Dlatego w jej pracy znajdziemy nie tylko teoretyczne rozważania na temat integracji tekstów kultury czy opis przeprowadzonych badań, ale również propozycje rozwiązań dydaktycznych.

W części pierwszej książki autorka przypomina historię integracji polonistycznej oraz omawia współczesne koncepcje integrowania literatury z różnymi dziedzinami sztuk. Podkreśla, że integracja wymaga mądrego oraz przemyślanego zestawiania tekstów kultury. Powołując się na badania i przemyślenia m.in. Zofii Agnieszki Kłakówny, Stanisława Bortnowskiego czy Elżbiety Pełzowskiej, Agata Kucharska-Babula przypomina o „dekalogu” polonisty, akcentując, że podczas integrowania nie wolno zapominać o odrębności oraz specyfice tekstu literackiego, a głównym celem integracji z malarstwem lub muzyką jest pomoc w zrozumieniu utworu literackiego².

¹ A. Kucharska-Babula, *Literatura i muzyka na lekcjach języka polskiego w klasach 4–6 szkoły podstawowej*, Rzeszów 2013, ss. 232.

² Por. też rozważania Elżbiety Pełzowskiej (teżże, *Integrować! Integrować? Integrować... Scenariusze lekcji integrujących język polski z historią, plastyką i muzyką do cyklu podręczników H. Dobrowolskiej dla klas 4–6 szkoły podstawowej*, Warszawa 2001).

Autorka omawia wyodrębnione przez Andrzeja Hejmeja trzy rodzaje „muzyczności dzieła literackiego”, które zostały nazwane umownie: „muzyczność I”, „muzyczność II” i „muzyczność III”. Pierwszy rodzaj dotyczy przejawów instrumentacji dźwiękowej oraz prozodii, drugi – tematyzowania muzyki, trzeci zaś odnosi się do formalnej warstwy dzieła, czerpiącej inspirację z konstrukcji utworu muzycznego³. Warto w tym miejscu zauważyć, że „muzyczność I” uwidacznia się we współgraniu samogłosek i spółgłosek, czyli instrumentacji głosowej, intonacji, nazywanej często melodią wiersza (głoska akcentowana ma intonację rosnącą, a słowo najważniejsze wykazuje tony najwyższe w zdaniu), oraz rytmie. Ten ostatni może być kształtowany zarówno przez stałe uregulowania metryczne, jak i zjawiska niemetryczne, stosowane dla wzbogacenia ekspresji wypowiedzi. Ze zjawiskiem rytmu łączą się także takie pojęcia jak pauza i tempo. Pierwsze z nich związane jest z szykiem słów, znakami graficznymi oraz interpunkcyjnymi. Tempo zaś, zauważa Agata Kucharska-Babula, nie jest w utworze literackim tak precyzyjnie określone jak w muzyce i zależy w dużej mierze od deklamatora. Jednak treść utworu, jego charakter i ukształtowanie głosek podpowiadają tempo odczytywania⁴.

Za szczególnie cenne dla polonisty należy uznać podane przez autorkę propozycje łączenia utworów literackich z muzycznymi w klasach czwartej i piątej oraz szóstej⁵. I tak: w czwartej można zestawiać np. wiersz Juliana Tuwima *Kapuśniaczek* oraz *Walc Des-dur op. 64 „Minutowy”* Fryderyka Chopina, zwracając uwagę uczniów na lekkość, finezję i krótkotrwałość, wyrażoną słowem oraz dźwiękiem. Z kolei utwór Jarosława Iwaszkiewicza *Deszcz* warto zintegrować z *Preludium Des-dur op. 28 nr 15 „Deszczowym”*, aby odkryć literacki i muzyczny sposób „mówienia” o tym samym zjawisku. Natomiast analizę oraz interpretację wiersza *Błękit* Joanny Kulmowej można połączyć z utworem Piotra Czajkowskiego *Dziadek do orzechów – „Taniec wróżki”*, a tym samym zwrócić uwagę na baśniowy świat dziecięcych wyobrażeń w poezji i fragmencie baletu oraz sposób jego kreacji – lekkość, subtelność, misterność. Integracja *Radości* Ewy Zawistowskiej z utworem Johannesa Brahmsa *Taniec węgierski nr 3 – czardasz* pozwoli zauważyć podobieństwo nastroju, sposób wyrażania uczuć z pola „radość” za pomocą słowa oraz muzyki.

Wiele interesujących propozycji integracji znajdzie także polonista uczący w klasie szóstej. Autorka sugeruje chociażby zestawienie tekstów takich jak *Zegary* Kazimierza Wierzyńskiego czy *Wszyscy się spieszą* Matki Teresy z Kalkuty z utworem muzycznym *Lot trzmiela* Nikołaja Rimskiego-Korsakowa. Analiza i interpretacja przywołanych tekstów umożliwi zwrócenie uwagi na zbyt szybkie tempo życia współczesnego człowieka, świetnie oddane przez rytm i tempo w utworze muzycznym. Z kolei zintegrowana analiza *Rozmowy lirycznej* (K.I. Gałczyński) czy *Miłości* (C. Miłosz) z fragmentem baletu *Romeo i Julia* Sergiusza Prokofiewa pozwoli uczniom dostrzec sposób obrazowania miłości w literaturze i muzyce.

³ A. Hejmej, *Muzyczność dzieła literackiego*, Wrocław 2002, s. 52.

⁴ A. Kucharska-Babula, dz. cyt., s. 93–95.

⁵ Tamże, s. 157–160. Autorka odwołuje się do książki: Z. Jędrzychowska, Z.A. Kłakówna, *To lubię! Podręcznik do języka polskiego. Klasa 6. Teksty i zadania*, Warszawa 2011.

W książce znajdziemy również bardzo interesujące propozycje modeli lekcji. Autorka poprzez odwołanie się do konkretnych tekstów literackich pokazuje, jak ważna jest struktura rytmiczno-melodyczna wypowiedzi, która nie tylko informuje o rodzaju zdań czy fraz, ale sygnalizuje dalszy ciąg lub koniec komunikatu. Proponowane przez Agatę Kucharską-Babulę ćwiczenia mogą pomóc uświadomić uczniom także inne funkcje kodu prozodycznego. Pozwalają zauważyć, że akcent logiczny umożliwi mówiącemu podkreślenie członów ważnych ze względu na przekazywane treści, intonacja zaś pomaga w odczytaniu intencji nadawcy. W zaprezentowanych modelach lekcji autorka akcentuje, że struktura rytmiczno-melodyczna umożliwi przekazanie emocji oraz uczuć. Poprzez zmianę dynamiki wypowiedzi – ściszenie (*decrescendo*), mówienie bardzo ciche (*pianissimo*) lub wzmacnianie (*crescendo*) głosu, pauzy czy przedłużanie dźwięków nadawca informuje o swoich przeżyciach (funkcja emocjonalna/emotywna), ale także oddziałuje na odbiorcę (funkcja impresyjna)⁶. Zaproponowane w tym modelu ćwiczenia pomogą uświadomić uczniom bardzo ważną funkcję intonacji, która obfituje zarówno w antykadencje, jak i kadencje. Wznosi się i opada, podobnie jak melodia w muzyce. Wyrazy akcentowane są wymawiane nie tylko głośniej, ale również wyżej od pozostałych. Co oznacza, że intonacja, podobnie jak frazowanie czy odpowiednie akcentowanie, należy do głównych wyróżników interpretacji głosowej tekstu.

Należy w tym miejscu podkreślić, że nauczyciele i studenci nie mogą zapominać o pierwszym wzorowym odczytaniu utworu literackiego w czasie lekcji języka polskiego. Akcentują to bardzo mocno znani metodycy, np. Zenon Uryga czy Henryk Kurczab⁷. Przypomina o tym również Agata Kucharska-Babula, proponując sporządzenie „partytury” łączącej tekst literacki z elementami notacji muzycznej.

W książce *Literatura i muzyka...* autorka stwierdza, i bardzo słusznie, że umiejętna integracja tekstów kultury pozwoli na rozbudzanie wrażliwości oraz umożliwi wyzwalanie aktywności i twórczej ekspresji uczniów. Należy tylko pamiętać, że uczniowie z natury nie lubią beczynności, dlatego słuchanie utworów muzycznych nie może być celem samym w sobie, ale ma służyć pogłębionemu zrozumieniu tekstu literackiego, a także holistycznemu postrzeganiu świata – jego obrazów, wartości, uczuć.

⁶ Por. propozycję modelu lekcji: *Różne sposoby odzwierciedlania echa – czyli o muzyczności literatury i literackości muzyki*: Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę szuka przyjaciół* (A. Kucharska-Babula, dz. cyt., s. 167–175).

⁷ Zob. między innymi: H. Kurczab, M. Wolanin, *Analiza i interpretacja recytacyjna tekstu*, „Język Polski w Szkole dla Klas IV–VIII” 1990/1991, z. VI; Z. Uryga, *Godziny polskiego. Z zagadnień kształcenia literackiego*, Warszawa – Kraków 1996.